

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

בס"ד, גליון תח, פרשת וירא, תשפ"א

יעוץ לכל סכסוכי ממון, ואישות. ועריכת חוזים על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

ביאור בדינא דמלכותא

ובו יבואר: א. האם מותר להוריד תמונה מהאינטרנט בלא רשות. ב. האם יש לאדם בעלות ממונית על אתר באינטרנט. ג. המשתמש בגזל, האם חייב לשלם על השימוש. ד. הוריד תמונה מהאינטרנט ללא רשות, האם חייב לשלם, וכמה חייב. ה. דינא דמלכותא בארץ ישראל. ו. דינא דמלכותא נגד דיני התורה. ז. דינא דמלכותא בדברים שבין אדם לחבירו. ח. דינא דמלכותא בדבר סכנה.

והנה בסימן קיב ובסימן קצב, הארכנו בדין תשלום על שימוש בחפץ של חברו, ונתבאר שם, שהגזול חפץ חברו והשתמש בו, פטור מתשלום השימוש, אלא משיב את הגזלה ודיו, אבל המשתמש שלא על מנת לגזול, חייב לשלם את השכר שיש לשלם על השתמשות זו.

והנה אפילו אם נאמר שיש בעלות על יצירה, ואפילו אם נאמר שהאתר באינטרנט נחשב חצרו של אדם – למרות שאין זה נראה כלל – מכל מקום באנו לדון כמה חייב אדם לשלם על שימוש בתמונה, והנה לפי המבואר אם התכוון לגזול פטור מכלום, ואפילו דבר העומד לשימוש בשכר, אם לא התכוון לשלם, נתבאר שם שהוי גזל ופטור לשלם, לפיכך גם בנידון זה, מעיקר הדין פטור לשלם, ואם רוצה לפטור עצמו מאיסור גזל, די לשלם שכר מקובל על שימוש זה, ולא מחיר שאין לו אח ורע. וכל זה לרווחא דמלתא, אבל בנידון דידן זו תמונה שאפילו אם אין להשיגה, אינה יקרה, וכנראה שאפשר להשיג אותה גם בלא זה.

ובאמת נראה, שלאחר באינטרנט אין בעלות ממונית, הוא וירטואלי, והרי זה כאדם שמונע מאנשים להכנס למקום מסויים שאינו שלו, וכי על ידי זה נהיה בעלים. במיוחד, שהאתר באינטרנט הוא דבר אלקטרוני שאין לו ממשות של בעלות, ואינו דומה למחשב שיש לאדם דבר ממשי, אבל אינטרנט הוא רשות הרבים, ואין בזה שום דין גזל, ורק אפשר לחייב מדין נהנה, וכאן שאין נהנה לא חייב כלום, אבל אולי לפני משורת הדין ראוי לפצות אותו במשהו בלבד.

העולה מזה: המוריד מהאינטרנט בגזלה, אינו חייב לשלם על השימוש מדין גזל, דאפילו גזלן ממש פטור לשלם על ההשתמשות, וחייב רק בהשבה, כל שכן אינטרנט שנראה שאין בזה גזל כלל, שאין לאדם בעלות ממונית על האתר שלו באינטרנט. אבל יש לחייב מדין נהנה, כיון שבעל האתר השקיע

א

הוריד תמונה מהאינטרנט ללא רשות

הנידון

"אנו מוסד חסד. כדי לפרסם לל"ג בעומר לתרומות למוסד, הורדנו מהאינטרנט תמונה בנושא. על התמונה היה כיתוב באנגלית שכל הזכויות שמורות ואסור להוריד על פי חוק, וכל המוריד צפוי לשלם עונש על פי החוק. לצערנו לא השגחנו על הכיתוב ופרסמנו את התמונה. לפני שבוע קבלנו מכתב מעורך דין על תביעה כספית גדולה מאוד עבור השימוש בתמונה. בעל התמונה שומר תורה ומצות, ואם ידע שעל פי תורה אינו זכאי לתבוע אותנו, הוא לא יתבע, לכן נפשנו בשאלתנו, האם על פי תורה התובע זכאי לתשלום עבור שימוש בתמונה, והאם באמת מגיע לו תשלום כספית גדולה כפי חוק המדינה. יש לציין שהתמונה הורדה מאתר פרטי של המפרסם.

תשובה

תשלום כספי גדול בודאי אין צריך לשלם, אבל פיצוי כספי של כמה אלפי שקלים, יתכן שצריך לשלם לפני משורת הדין.

ביאור התשובה

הורדה מהאינטרנט האם הוי גזל, והאם חייב לשלם

יש מחלוקת פוסקים גדולה בדין זכות יוצרים, האם יש לאדם בעלות על יצירה, והאם מותר לגזלו ממנו, אבל בנידון דידן שמדובר לאחר שכבר השתמש, אנו לא דנין אם מותר להוריד, אלא דנין אם עבר והשתמש - כמה משלם.

העולה מזה: אף על פי שיש פוסקים שאין דינא דמלכותא בארץ ישראל, מכל מקום, השולחן ערוך פסק שיש דינא דמלכותא בארץ ישראל. ואף לסוברים שאין דינא דמלכותא בארץ ישראל, מכל מקום במנהגין ונימוסים שהם לטובת המדינה יש דינא דמלכותא. ולפי זה היה נראה לכאורה שהמוריד מהאינטרנט חייב לשלם. ואפילו לפי זה, אינו חייב אלא סכום סביר בלבד כמה אלפי שקלים ולא יותר.

דינא דמלכותא נגד דיני התורה

אבל מכל מקום נראה שפטור לגמרי מכמה טעמים. דהא פסק הש"ך (חושן משפט סימן עג ס"ק לט), שדבר שהוא מפורש נגד תורתנו הקדושה, אין אומרים דינא דמלכותא, והרי הוא מפורש בתורה שהגזלן אינו משלם שכר השתמשות, לכן אין לחייב לשלם אלא מדין נהנה, וכיון שאין כאן נהנה בשכר, פטור מעקר הדין.

העולה מזה: על פי הש"ך, דינא דמלכותא נגד דין מפורש בתורה – לאו דינא. וכיון שמפורש בתורה שגזלן אינו משלם שכר השתמשות, הרי שלחייב על הורדה מהאינטרנט, הוא נגד התורה, ולא אמרינן בזה דינא דמלכותא דינא.

דינא דמלכותא בדברים שבין אדם לחבירו

עוד טעם יש שפטור, דיש סוברים, שלא אומרים דינא דמלכותא בדברים שהם בין אדם לחבירו (מגיד משנה מלוה ולוה כו, א לדעת הרמב"ם ורוב הגאונים. רמב"ן בבא בתרא נה, א בשם דברי האומרים. ר"ן גיטין י, א בשם יש מי שפירש. רשב"א גיטין שם, בשם יש דוחין. שו"ת ריב"ש סימן רג לדעת הרמב"ם. שלטי הגבורים בבא בתרא פרק ג. מהרי"ק שורש קפז בדינים שבין אדם לחברו).

ואף על פי שיש הרבה ראשונים שסוברים שכן אומרים בדברים שבין אדם לחבירו דינא דמלכותא (רמב"ן בבא בתרא נה, א. רשב"א ור"ן גיטין י, א ועוד), פשוט שיכול המחזיק בממון לומר קים לי.

העולה מזה: נחלקו הראשונים אם יש דינא דמלכותא בדברים שהם בין אדם לחבירו, ויכול המוחזק בממון לומר קים כהראשונים דפטור.

פסק דין בנידון דידן

אף על פי שביארנו, שמעיקר הדין פטור לשלם, מכל מקום יש מקום לשלם לפני משורת הדין, שהרי הלה השקיע דמים רבים באתר שלו, ופשוט שיש בזה אונאת דברים להוריד בלא רשות, שהרי הוא מצער, ובנוסף שאין הדברים מוחלטים שפטור, שיש אומרים שיש דינא דמלכותא בדברים שבין אדם לחבירו, וכן אינו מוחלט שזה ממש נגד תורתנו, לכן אף על פי שמעיקר הדין ברור

דמים רבים באתר, והנוטל בלא רשות הרי הוא נהנה מממון חבירו, לכן יש לשום כמה שווי ההנאה. וכל זה מדין גזל, אבל מדין דינא דמלכותא יבואר להלן.

איסור חמור להוריד דברים מאתר באינטרנט

ויש להדגיש, שאף על פי שאין לאתר באינטרנט בעלות ממונית ממש, ואין בזה איסור גזל, אבל אין ספק שאיסור חמור מאוד להוריד דברים מאתר פרטי של אדם, שהשקיע בו דמים, תרתי משמע, ועובר באיסור אונאה, שאסור לצער מישהו מישראל, וגם הפוסקים שנחלקו בדין בעלות על יצירה, אינו אלא מדין גזל, אבל בודאי מי שמשתמש ביצירה של חבירו, עובר כל רגע באיסור אונאה שמצער על שנוטל ממנו דבר בלא רשותו אחר שהשקיע בו דמים, ואנו לא דנים אלא מדין חיוב ממון לאחר שכבר השקיע כסף, לכן כדי שהלה ימחול לו על הצער, בודאי ראוי לפייסו בממון – אבל לא בממון רב.

העולה מזה: אסור להוריד דברים מאתר פרטי בלא רשות, אם אוסר להוריד בלא רשות, כיון שמצער את האדם, ואם הוריד צריך לפייסו בממון, שימחל לו על הצער.

דינא דמלכותא בארץ ישראל

אבל יש לברר האם חייב מדינא דמלכותא. והנה הרבה מבעלי התוס' כתבו שאין דינא דמלכותא במלכי ישראל בארץ ישראל, כיון שהארץ אינה שלהם (ר"ן נדרים כח א בשם תוס', שו"ת הרשב"א א, תרלז. ב, קלד. אור זרוע ב"ק סי' תמז ועוד), אבל הרמב"ם (גזלה ואבדה ה, יא. טוש"ע שס"ו. ועוד) סוברים שגם במלכי ישראל בארץ ישראל יש דינא דמלכותא. זאת ועוד כתב החתם סופר (שו"ת חושן משפט, מד) שאף להסוברים שבמלכי ישראל אין אומרים דינא דמלכותא דינא, אין הדברים אמורים אלא במיסים ומכס שמטיל על כרחם, שאין אומרים בהם בני המדינה רצונם בכך, אבל במנהגים ונימוסים שהם לטובת המדינה, לדברי הכל אין לחלק בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

לפי זה היה נראה לכאורה שהמוריד מהאינטרנט דברים שעלו על ידי אדם פרטי, בפרט מאתר שלו ונרשם עליהם שהמוריד מתחייב תשלום כחוק, חייב מדינא דמלכותא לשלם.

אבל מכל מקום כמדומה לי שאין דינא דמלכותא כמה לשלם, וסכום התשלום תלוי בשיקול דעתם של השופטים בערכאות, לכן לעניין הסכום נראה לי שיש לדון לפי שיקול דעת תורה כמה ישלם, לכן נראה שיש לשלם כמה אלפי שקלים כפיצוי על ההורדה ללא רשות והשתמשות ופרסום בחומר אישי. אבל מטעם אחר פטור לשלם כדלהלן.

שפטור לשלם, לפנים משורת הדין יש מקום לומר שראוי לשלם כמה אלפי שקלים פיצוי.

ב

האם מותר לרמות מדינה, ועל ידי זה לקבל התר כניסה

הנידון

"אני רוצה לטוס לצרפת לבקר את אבי מורי שליט"א, אלא שהמדינה אוסרת כניסת זרים מארץ ישראל, מחמת הנגיף שהתפשט, אלא אם יש עסק בצרפת. אני יכול להציג להם "מסמכים", שכביכול יש לי עסק בצרפת, אבל האם מותר לעשות כן. וצדדי הספק, האם אומרים דינא דמלכותא דינא, על דבר שאינו ממון, אלא סכנתא בלבד.

תשובה

אסור לרמות כדי להכנס למדינה בלא רשות, מחשש סכנה.

ביאור התשובה

חשש מגפה ממונא הוא וחומר מזה

לא מצאתי מי שדן בדינא דמלכותא על דברי סכנה, אבל בסברא נראה, שדבר שהוא חשש להפשטות מגפה, הוא דין ממונות, כידוע שכשיש מגפה מפסידה הכלכלה של המדינה, לפיכך זה שמדינה אוסרת להכנס לתחומה מחשש התפשטות מגפה, הוא מדין ממונות, שבוה בודאי דינא דמלכותא דינא. זאת ועוד נראה מסברא פשוטה, שהוא קל וחומר, דאם על ממון דינא דמלכותא דינא, קל וחומר על סכנה שהמלך רוצה לשמור על בני מדינתו, וחמירא סכנתא מממונא. וכל זה רק אם באמת יש חשש אמיתי של התפשטות הנגיף, אבל כידוע אין הדבר ברור. ואם הסיבה היא רק פוליטית אין לאסור, כיון שאין בזה לא סכנתא ולא חמירא - רק פוליטיקה.

העולה מזה: יש דינא דמלכותא על מניעת התפשטות מחלה, שכל מחלה שמתפשטת פוגעת בכלכלה, ועוד דחמירא סכנתא מממונא. וכל זה אם באמת יש סכנה, אבל לפי היודע הענין הוא רק פוליטי.

דינים העולים:

א. המוריד מהאינטרנט בגזלה, אינו חייב לשלם על השימוש מדין גזלן, דאפילו גזלן ממש פטור לשלם

על ההשתמשות, וחייב רק בהשבה, כל שכן אינטרנט שנראה שאין בזה גזל כלל, שאין לאדם בעלות ממונית על האתר שלו באינטרנט.

ב. אבל יש לחייב מדין נהנה, כיון שבעל האתר השקיע דמים רבים באתר, והנוטל בלא רשות הרי הוא נהנה מממון חבירו, לכן יש לשום כמה שווי ההנאה. וכל זה מדין גזל, אבל מדין דינא דמלכותא יבואר להלן.

ג. אסור להוריד דברים מאתר פרטי בלא רשות, אם אסור להוריד בלא רשות, כיון שמצער את האדם, ואם הוריד צריך לפייסו בממון, שימחל לו על הצער.

ד. אף על פי שיש פוסקים שאין דינא דמלכותא בארץ ישראל, מכל מקום, השולחן ערוך פסק שיש דינא דמלכותא בארץ ישראל. ואף לסוברים שאין דינא דמלכותא בארץ ישראל, מכל מקום במנהגין ונימוסים שהם לטובת המדינה יש דינא דמלכותא. ולפי זה היה נראה לכאורה שהמוריד מהאינטרנט חייב לשלם. ואפילו לפי זה, אינו חייב אלא סכום סביר בלבד כמה אלפי שקלים ולא יותר.

ה. על פי הש"ך, דינא דמלכותא נגד דין מפורש בתורה – לאו דינא. וכיון שמפורש בתורה שגזלן אינו משלם שכר השתמשות, הרי שלחייב על הורדה מהאינטרנט, הוא נגד התורה, ולא אמרינן בזה דינא דמלכותא דינא.

ו. נחלקו הראשונים אם יש דינא דמלכותא בדברים שהם בין אדם לחבירו, ויכול המוחזק בממון לומר קים כהראשונים דפטור.

ז. יש דינא דמלכותא על מניעת התפשטות מחלה, שכל מחלה שמתפשטת פוגעת בכלכלה, ועוד דחמירא סכנתא מממונא. וכל זה אם באמת יש סכנה, אבל לפי היודע הענין הוא רק פוליטי.